

3. HAFTA: GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER

Gelir üzerinden alınan vergiler, bireylerin veya kurumların elde ettikleri gelir veya kazanç üzerinden alınan doğrudan vergilerdir.

Bu vergilerin en önemli özelliği, verginin geliri elde eden kişi tarafından doğrudan ödenmesidir.

Dolaylı vergilerde vergi yükü çoğu zaman tüketiciye yansıtılırken, gelir vergilerinde yük doğrudan mükellef üzerinde bulunmaktadır.

Gelir üzerinden alınan vergiler iki temel gruba ayrılır:

- Gelir Vergisi
- Kurumlar Vergisi

Neden Önemlidir?

- Mali güce göre vergilendirme sağlar. Geliri yüksek olan daha fazla vergi öder.
- Gelir dağılımında adaleti destekler.
- Kamu hizmetlerinin finansmanına katkı sağlar.
- Ekonomik politika aracı olarak kullanılabilir (yatırım teşvikleri, vergi indirimleri vb.).

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerden Farkı

- Gelir vergileri: Gelir elde edildiğinde alınır. Dolaylı vergiler, mal veya hizmet tüketildiğinde alınır (KDV, ÖTV).
- Gelir vergileri: Daha doğrudan ve şeffaftır. Dolaylı vergiler, ürün fiyatına yansıtıldığı için çoğu zaman tüketici tarafından dolaylı olarak ödenir.

Olumsuz Yönler

- Kayıt Dışı Ekonomiye Duyarlılık: Gelir üzerinden alınan vergiler, kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu ülkelerde etkin şekilde toplanamayabilir. Gelirlerin gizlenmesi veya beyan edilmemesi vergi tabanını daraltır.
- Beyan ve Denetim Zorlukları: Özellikle serbest meslek kazançları ve ticari gelirlerde gerçek gelirin tespit edilmesi zor olabilir. Bu durum vergi idaresi açısından denetim maliyetlerini artırır.
- Vergi Kaçırma ve **Vergiden Kaçınma** Riski: Gelir vergileri doğrudan ve görünür olduğu için bazı mükellefler vergi kaçırma veya vergiden kaçınma yollarına yönelebilir.
- Çalışma ve Yatırım Teşviklerini Azaltma Riski: Çok yüksek gelir vergisi oranları bazı durumlarda bireylerin çalışma, yatırım yapma veya risk alma motivasyonunu azaltabileceği yönünde eleştirilmektedir.

- Vergi Yükünün Belirli Gruplarda Yoğunlaşması: Uygulamada gelir vergisinin önemli bir kısmı ücretli çalışanlardan tahsil edilmektedir. Çünkü ücret gelirleri kayıt altında olduğu için vergilendirilmesi daha kolaydır.

1. GELİR VERGİSİ

- Gelir vergisi, gerçek kişilerin bir takvim yılı içinde elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden alınan vergidir.
- Türkiye’de gelir vergisi 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile düzenlenmiştir.
- Gelir vergisinin temel özelliği artan oranlı (progressif) olmasıdır. Yani gelir arttıkça ödenen vergi oranı da artmaktadır.

Gelirin unsurları

Gelire giren kazanç ve iratlar şunlardır:

- Ticarî kazançlar: Bir firma sahibinin yıl boyunca sattığı ürünlerde elde ettiği kâr.
- Ziraî kazançlar: Bir çiftçinin tarlasında yetiştirdiği buğdayı satması sonucu elde ettiği gelir.
- Ücretler: Bir devlet memurunun kurumundan aldığı aylık maaş.
- Serbest meslek kazançları: Bir avukatın müvekkillerinden aldığı danışmanlık ücretleri.

- Gayrimenkul sermaye iratları: Bir kişinin kiraya verdiği evinden elde ettiği aylık kira geliri.
- Menkul sermaye iratları: Bir kişinin sahip olduğu hisse senedinden elde ettiği temettü (kar payı).
- Diğer kazanç ve iratlar: Bir kişinin antika tabloyu yıllar sonra satın aldığı fiyatın üzerinde satarak elde ettiği kazanç.

Tam mükellefiyet:

- Türkiye'de yerleşmiş olanlar; (ikametgâh ve 6 aydan fazla oturanlar)
- Resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye'de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları (Bu gibilerden, buldukları memleketlerde elde ettikleri kazanç ve iratları dolayısıyla Gelir Vergisi'ne veya benzeri bir vergiye tabi tutulmuş bulunanlar, mezkur kazanç ve iratları üzerinden ayrıca vergilendirilmezler.)

Dar mükellefiyet:

- Türkiye'de yerleşmiş olmayan gerçek kişiler sadece Türkiye'de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilirler.

Vergiden muafiyet:

- Motorlu nakil vasıtaları kullanmamak şartı ile gezici olarak veya bir iş yeri açmaksızın perakende ticaret ile iştigal edenler
- Bir iş yeri açmaksızın gezici olarak ve doğrudan doğruya müstehlike iş yapan hallaç, kalaycı, lehimci, musluk tamircisi, çilingir, ayakkabı tamircisi, kundura boyacısı, berber, nalbant, fotoğrafçı, odun ve kömür kırıcısı, çamaşır yıkayıcısı ve hamallar gibi küçük sanat erbabı;
- Diplomat muafılığı

Gelir Vergisinde Tarifeler

Türkiye’de gelir vergisi artan oranlı tarife ile uygulanmaktadır. Örneğin belirli gelir dilimleri için vergi oranları artmaktadır:

- İlk dilim: %15
- Sonraki dilimler: %20 – %27 – %35 – %40

Bu sistemin amacı gelir dağılımında adalet sağlamaktır.

Gelirin Sürekliliği İlkesi Gelir genellikle süreklilik arz eden ekonomik faaliyetlerden doğan kazançları ifade eder.

2. KURUMLAR VERGİSİ

- Kurumlar vergisi, tüzel kişiliğe sahip kurumların elde ettikleri kazançlar üzerinden alınan bir vergidir.
- Türkiye’de kurumlar vergisi 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile düzenlenmiştir.
- Kurumlar vergisi, gelir vergisinin şirketler ve tüzel kişiler için uygulanan şekli olarak değerlendirilebilir.

Kurumlar Vergisi Mükellefleri

- Sermaye şirketleri (Anonim şirket, limited şirket vb.)
- Kooperatifler
- İktisadi kamu kuruluşları
- Dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler
- İş ortaklıkları

Kurum Kazancının Unsurları

Kurumlar vergisinde vergilendirilen temel unsur kurum kazancıdır.

Kurum kazancı genel olarak şu faaliyetlerden doğabilir:

- Ticari faaliyetlerden elde edilen kazançlar
- Hizmet faaliyetlerinden elde edilen gelirler
- Yatırım ve finansal faaliyetlerden elde edilen gelirler
- Kira ve benzeri sermaye gelirleri

Tam Mükellefiyet

- Kanuni merkezi veya iş merkezi Türkiye’de bulunan kurumlar tam mükellef sayılır.
- Bu kurumlar hem Türkiye’de hem de yurt dışında elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilirler.

Dar Mükellefiyet

- Kanuni merkezi ve iş merkezi Türkiye’de bulunmayan kurumlar dar mükellef sayılır.
- Bu kurumlar yalnızca Türkiye’de elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilirler.

Kurumlar Vergisinde Muafiyetler

Bazı kurumlar, vergiden muaf tutulabilir. Örneğin:

- **Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)**

Muafiyet Türü: Kamu yararına faaliyet gösteren araştırma kurumları, kurumlar vergisinden muaftır.

- **Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. (Vakıf Bank) – Belirli Sosyal Amaçlı Fonlar**

Muafiyet Türü: Kamu yararına faaliyet gösteren vakıflara bağlı bankacılık fonları, bazı özel gelirlerden kurumlar vergisinden muaftır.

- **Türk Kızılayı**

Muafiyet Türü: Kamu yararına çalışan dernek ve vakıflar gelirleri üzerinden kurumlar vergisi ödemez.

- **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)**

Muafiyet Türü: Eğitim ve kültür alanında kamu yararına faaliyet gösteren vakıflar vergiden muaftır.

- **İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Sağlık Araştırmaları Merkezi**

Muafiyet Türü: Kamu üniversitelerinin araştırma birimlerinden elde edilen gelirler, kurumlar vergisinden muaf olabilir.

- **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV)**

Muafiyet Türü: Sosyal yardım faaliyetlerinden elde edilen gelirler kurumlar vergisinden muaftır.

Kurumlar Vergisi Oranı

Türkiye'de 2026 yılı itibarıyla standart kurumlar vergisi oranı %25'tir.

Bu oran, şirketlerin bir hesap dönemi içerisinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Ancak faaliyet gösterilen sektöre veya kurumun niteliğine göre farklı oranlar uygulanabilmektedir:

- Bankalar ve Finans Kuruluşları: Bankalar, finans faktoring şirketleri, elektronik ödeme kuruluşları ve sigorta şirketleri gibi kurumlar için vergi oranı %30 olarak uygulanmaktadır.
- İhracat Yapan Kurumlar: Münhasıran ihracat yapan kurumların ihracattan elde ettikleri kazançlara kurumlar vergisi oranı 5 puan indirimli (yani %20 olarak) uygulanır.
- İmalatçı Kurumlar: Sanayi sicil belgesine sahip ve fiilen üretim faaliyetiyle iştigal eden kurumların üretim faaliyetinden elde ettikleri kazançlara 1 puan indirim uygulanır.
- Halka Arz Edilen Şirketler: Payları Borsa İstanbul bünyesinde ilk defa halka arz edilen şirketler için kurumlar vergisi oranı, halka arzın gerçekleştiği hesap döneminden itibaren 5 hesap dönemi boyunca 2 puan indirimli uygulanır.

Kurum Kazancının Sürekliliği İlkesi

Kurumlar vergisi genellikle ticari faaliyetlerin sürekliliği sonucu elde edilen kazançlar üzerinden alınır. Bu nedenle kurum kazancı, belirli bir dönem içinde ortaya çıkan ticari faaliyet sonucu oluşan net kârı ifade eder.

ÖDEV: Artan oranlı gelir vergisi, bireylerin çalışma, yatırım veya girişim yapma motivasyonunu nasıl etkileyebilir?